

بررسی چگونگی و نحوه گذران اوقات فراغت بانوان شهر کاشمر

سید امیر علوی زاده^۱

چکیده

یکی از مسائل بسیار مهمی که در زندگی همه ی ما انسانها و در کنار کار و فعالیت های روزانه از اهمیت ویژه ای برخوردار است اوقات فراغت و چگونگی گذران این اوقات در زمان بیکاری است. نظر به ارزش والای زن در جامعه و با توجه به این که زنان نیمی از جامعه را تشکیل داده و محور خانواده به شمار می آیند لذا باید از نظر روحی و جسمی از سلامت و شادابی برخوردار باشند. اوقات فراغت یکی از طرقی است که به زنان کمک می کند تا ضمن شرکت در فعالیت های فراغتی، وظایف مادری را بهتر انجام دهند و فرزندان بهتری را تعلیم و تربیت نموده و نسل سالم تری به جامعه تحویل دهند. در این مقاله ضمن بررسی مبانی نظری اوقات فراغت، عوامل و عناصر تاثیر گذار در چگونگی آن در بین زنان شهر کاشمر از طریق تحقیقات پیمایشی مورد بررسی قرار گرفت. در نهایت مشخص شد که گذراندن اوقات فراغت در جامعه مورد بررسی از وضعیت مطلوبی برخوردار نبوده و حدود نیمی از بانوان از چگونگی اوقات فراغت خود ناراضی بوده اند.

واژگان کلیدی

اوقات فراغت، بانوان، کاشمر، گردشگری، نسل سالم تر، گذران اوقات

مقدمه

یکی از مسائل بسیار مهمی که در زندگی همه ی ما انسانها و در کنار کار و فعالیت های روزانه از اهمیت ویژه ای برخوردار است اوقات فراغت و چگونگی گذران این اوقات در زمان بیکاری است. البته شاید این مقوله از نظر بسیاری از افراد چندان مهم و با ارزش تلقی نشود اما به جرات می توان گفت همانطور که نوع شغل و میزان دقت و توجه افراد به شغلشان در زمان انجام آن میتواند باعث رشد و توسعه جامعه شود به همان نسبت چگونگی گذران اوقات فراغت و اختصاص دادن زمانی خاص به شکل درست و منطقی به این اوقات هم میتواند در جای خود باعث رشد و ارتقای تک تک افراد در زندگی شخصی و اجتماعی شود. به شرطی که اشخاص تعریف درستی از این اوقات داشته باشند. نظر به ارزش والای زن در جامعه و با توجه به این که زنان نیمی از جامعه را تشکیل داده و محور خانواده به شمار می آیند لذا باید از نظر روحی و جسمی از سلامت و شادابی برخوردار باشند. اوقات فراغت یکی از طرقی است که به زنان کمک می کند تا ضمن شرکت در فعالیت های فراغتی، وظایف مادری را بهتر انجام دهند و فرزندان بهتری را تعلیم و تربیت دهند و نسل سالم تری به جامعه تحویل دهند. در این تحقیق ضمن بررسی مبانی نظری اوقات فراغت، اوقات فراغت بانوان تعریف و پارامترهای اساسی تاثیر گذار بر آن معرفی گردیده و در نهایت نتایج بدست آمده از چگونگی گذران اوقات فراغت بانوان شهر کاشمر بیان خواهد گردید.

اوقات فراغت، تعاریف و نکات مشترک آن

مدرنیته اشکال مختلف زندگی را تنها برپایه قابلیت های آنها در تولید منافع که افراد مصرف می کنند مورد ارزیابی قرار می دهد (تیلور، ۱۳۷۹: ۱۳۵). مدرنیته همواره به پیش رفتن، کنار گذاردن کهنه، نگرش تازه انسان به جهان و به خودش معنی می دهد (جهانبگلو، ۱۳۷۶: ۹). بدین گونه پیدایش بعد تازه ای از دگرگونی دائمی، انهدام رسوم و فرهنگ سنتی را در

صحنه زندگی اجتماعی رقم می زند (پاپلی یزدی، ۱۳۸۱: ۱۸). تفکیک میان کار و اوقات فراغت یکی از این دگرگونیهاست. در مدرنیته کار یک ضرورت تلقی می شود و گردشگری در قالب اوقات فراغت به معنی دمی آسودن از کار برای تجدید قواست. اوقات فراغت به عنوان زمانی از بیداری انسان که فرد بتواند آن را به میل و دلخواه خود بدون هیچ گونه الزامی بگذراند معنی می گردد. در عصر سنتی، خانه محل کار نیز بود و تمایز خانه و کار صورت رسمی بخود نمی گرفت؛ بنابراین اوقات فراغت چندان معنا پیدا نمی کرد. اوقات فراغت بعنوان مفهوم جدیدی که محصول جدایی کار از خانه، پیشرفتهای فناوریانه و تقسیم کار اجتماعی است این فرصت را مهیا کرد که انسان (هرچند کوتاه) از اجبارها و محدودیتهای نظم اجتماعی مدرن رها شود (کیوستو، ۱۳۸۰: ۸۰). این رهایی از فشار کار گذراندن اوقات فراغت را در قالب گردشگری تسهیل کرد (Goben, ۱۹۹۶: ۵۳). گردشگری شکل گرفته در این چهارچوب نیز انسان مدرن را با انگیزه تفریح در روند سرمایه داری، به جستجوی محیطهای گوناگون برای تمایز از محیط کار و تفریح واداشت. در این رابطه انسان توانست نیاز به تفریح و استراحت و آرامش و دورشدن از گرفتاریهای زندگی مدرن را که یک مساله عمیق اجتماعی - فرهنگی دوران عصر مدرن است به صورت سطحی حل کند. همین امر به علت مسایل سرمایه داری و فناوریانه در یک حالت تضاد با نیازهای درونی قرار دارد: کار و تلاش بیشتر، خستگی و تحمل فشارهای روحی - روانی بیشتر برای کسب پول و پس انداز برای رفتن به مسافرت و گردش برای استراحت. هرچه زندگی ماشینی تر می گردد، این مساله تضاد (پارادوکس) بین کار و استراحت (لااقل برای توده مردم) بیشتر می گردد (پاپلی یزدی، ۱۳۸۵: ۱۳۳).

اوقات فراغت معادل ترجمه فرانسوی loisir و معادل انگلیسی leisure بوده و ریشه لاتین آن licere است و دو بعد معنایی عمده یکی آزادی انتخاب و دیگری اجازه داشتن برای برگزیدن را در بر دارد. اوقات فراغت مدت زمانی که انسان کار نمی کند تعریف می شود. کار که در دوره مدرن برزندگی مردم مسلط گردید از لحاظ زمانی و سرشت درونی تغییرات بسیاری یافت. این تغییرات خود مستلزم نگرش تازه ای بود که با اصطلاح اخلاقیات کار مشخص گردید. در این اخلاقیات کار منبع اصلی هویت، منزلت و درآمد فرد در جامعه مدرن است (کومار، ۱۳۸۰: ۲۳۹). در این راستا بود که زمانهای آزاد از کار اهمیت یافت و رویکرد به گذراندن آن اوقات فراغت نامیده شد. در واقع پدیده اوقات فراغت در رابطه با کار و در چهارچوب زمانی و وابستگی به کار توجیه گردید. زمان مفهومی خطی یافت که مصرف آن، ارزش گذاری شد. از این رو زمان تبدیل به کالایی شد که شیوه های مصرف آن در رابطه با اخلاق کار شکل می گرفت. به همین دلیل مدت زمانی که طی اوقات فراغت صرف می شد در راستای مصرف بهینه زمان متراکم و بسته بندی گردید. برای گذراندن این زمان اضافی و فراغت از کار، نیاز به فضایی جدا از خانه و محل کار پیدا شد و گذراندن اوقات فراغت به کالای تجاری تبدیل گردید و حول این کالای تجاری سرمایه، تولید، مصرف و سود پدیدار گشت (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۸۵: ۱۳۴).

مدرنیته که در اساس تمایزات متفاوتی را بین حوزه های مختلف سبب می شود مکان تولید را از مکان مصرف متمایز ساخت. پیامد این تمایز ظهور حوزه ای از علم بود که از لحاظ هنجاری قاعده مند نبود. نقشهای تولیدی خانواده به لحاظ جغرافیایی، زمانی و ساختاری از بین رفت (اسملسر، ۱۳۸۱: ۳۶۸) و در عوض نقش خانواده در مصرف افزایش یافت. به همین جهت ضرورت توجه به فضاهای بیرون از خانه فزونی گرفت. در جامعه مدرن کار به عنوان زمان تولید و اوقات فراغت به عنوان زمان مصرف به دو شکل عمده همبستگی یافتند. در وهله اول زمانی که صرف اوقات فراغت می شد به عنوان زمانی کاملاً مجزا از اوقات

کاری و مفید تلقی گردید و در وهله دوم بسیاری از فعالیتهای اوقات فراغت ویژگیهایی بخود گرفت که از مشخصه کار صنعتی و بنابراین در خدمت نیازهای تولید بود و بستری برای اخلاقیات کار بشمار می رفت (لیس هیوود، ۱۳۸۰: ۳۹). همچنین تمایز بین کار و اوقات فراغت در جامعه مدرن تجزیه و تحلیل و تفکیک امر عمومی و خصوصی را ضروری می سازد. در جامعه مدرن آگاهی فرد از وجود دوگانگی شدید بین دنیای زندگی خصوصی و دنیای نهادهای عمومی از طریق نقشهای گوناگونش افزایش یافت. از این رو فرد در جامعه مدرن در جهت ساخت و حفظ دنیای خانه که در حکم کانون با معنای زندگی او بشمار می رود تلاش می کند. در اینجاست که برنامه ریزی زندگی معنا می یابد یعنی فردی بطور همزمان باید در ذهن خود نه تنها به گوناگونی روابط اجتماعی، بلکه به چندگانگی خط مشی های زندگی خویش نیز سامان بخشد. این خط مشی ها دستکاری در قلمروهای نهادهای گوناگون و زمان بندیهای مختلف را ایجاد می کند (برگر، ۱۳۸۱: ۷۹). اوقات فراغت نقش اصلی و غیر قابل انکاری را در این زمانبندی دارد. زیرا فشار حاصل از مدرنیته و تقسیم کار، زمانی را برای فراغت ضروری می سازد. اوقات فراغت در جامعه مدرن به آدمی فرصت می دهد که خستگی از کار را از تن خود بیرون کند، زیرا این خستگی بر وجود انسان مدرن تحمیل می شود و نمی توان آنرا از انسان جدا ساخت. تنها از طریق فراغت است که جسم و روح را می توان از خستگی رهانید. اوقات فراغت چه جامعه آن را مجاز یا ممنوع بداند در برابر انسان مدرن دنیایی تازه، واقعی یا خیالی، می گشاید که انسان می تواند به سوی آن روی آورده، ساعتی را به دور از هیاهوی دنیای ماشینی و مادی بگذراند و با تفریح و سرگرمی ارضا شود (رضوانی، ۱۳۷۴: ۳۳) بیشتر فعالیتهای اوقات فراغت فرصتی را پیش می آورد که انسان مدرن از حالت رسمی بیرون آید و از شر آداب و رسوم و قید و بندهای زندگی عادی و کاری رهایی یابد و خوش بگذراند و یکی از فرضهای مسلم عصر مدرن و پسامدرن این است که اوقات فراغت برای حوزه های عاطفی با احساسی، شخصیت های فرصتطلبی را فراهم

می آورد تا بتواند بر خود آگاه و معقول خویش چیره گردد و برای مدتی آنرا کنار بگذارد (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۸۵: ۱۹۶). در هر صورت اوقات فراغت و چگونگی گذراندن آن بعنوان یکی از بنیانهای عصر مدرن در تمام ابعاد زندگی افراد تأثیرگذار بوده و کارکردهای آن در ایجاد ثبات و شادابی جامعه دارای اهمیت است. براین اساس در ادامه به ذکر برخی تعاریف و وجوه مشترک این پدیده پرداخته خواهد شد.

انجمن بین المللی جامعه شناسی فراغت اوقات فراغت را اینگونه تعریف می کند:

"مجموعه ای از اشتغالات فرد که کاملاً به رضایت خاطر خود، برای استراحت، تفریح یا به منظور توسعه ی اطلاعات یا آموزش غیر انتفاعی، مشارکت اجتماعی و داوطلبانه بعد از آزاد شدن از الزامات شغلی، خانوادگی و اجتماعی بدان می پردازد." (ضرغام، ۱۳۷۶: ۸۶).

"اوقات فراغت به معنای بی کاری نیست. چون در اوقات بیکاری فرد کاری برای انجام دادن ندارد ولی در اوقات فراغت کارهای متعددی می تواند داشته باشد که تفاوت آن با اوقات دیگر که در آنها نیز به انجام کار و فعالیت مشغول است فقط هدف این کارها و فعالیتهاست که هدف از فعالیت های اوقات فراغت کسب آرامش و لذت است (لومسدن، ۱۳۸۰: ۶۵).

سازمان ملی جوانان به بررسی تعاریف مختلف مبتنی بر سه رویکرد اقدام کرده است

که این سه رویکرد عبارتند از:

۱- فراغت به مثابه زمان: فراغت زمانی است که آنچه را که میتوانیم انتخاب می کنیم.
 ۲- فراغت به عنوان فعالیت: فراغت فعالیتی است که موجب ابراز وجود و خود شکوفایی فردی است.

۳- فراغت به عنوان یک تجربه ی درونی: توجه به وضع روحی - روانی - جهت گیری - گرایش ها - شرایط و تجربه در ارتباط با فراغت است (سازمان ملی جوانان، ۱۳۸۱: ۶۹).

از مجموعه تعاریف، عناوین و نظریات مطرح شده پیرامون اوقات فراغت نکات مشترک زیر را می توان به دست آورد:

- ۱- اوقات فراغت مخصوص قسمتی از اوقات آزاد فرد است نه زمان کار.
- ۲- با پیشرفت صنعت و تکنولوژی اوقات فراغت افراد افزایش یافته و از اهمیت بیشتری برخوردار می باشد.
- ۳- نحوه ی گذران اوقات فراغت برای افراد امری آزاد و انتخابی است.
- ۴- در نتیجه ی گذران اوقات فراغت نوعی رضایت خاطر، آرامش و رفع خستگی حاصل می شود.
- ۵- فعالیتهای اوقات فراغت بسته به فراغت گر تعریف می شود. (ساروخانی، ۱۳۶۷: ۹۵)
- ۶- باید در این زمان افراد را بدور از هر گونه تعهد شخصی، اجتماعی، خانوادگی و مذهبی دانست (مهیدیان، ۱۳۷۳: ۷۸).

روش شناسی تحقیق

در این تحقیق از دو روش کتابخانه ای و پیمایشی استفاده شده است. در بخش مطالعات کتابخانه ای، مبانی نظری و سوابق مطالعاتی موضوع بررسی و براساس آن، تعدادی از شاخصها و معیارهای مرتبط با سنجش اوقات فراغت بانوان انتخاب شده است. بدلیل گستردگی جامعه آماری مورد مطالعه (۴۱۳۴۸ نفر، زنان شهر کاشمر) از روش نمونه گیری تصادفی ساده استفاده شده و تعداد ۱۰۵ نمونه جهت انجام مطالعات از بین زنان ۲۰ تا ۶۵ ساله انتخاب گردید. با توجه به اینکه متغیرهای مورد نظر کیفی بوده و داده های جمع آوری شده از مقیاس رتبه ای برخوردار بوده اند، از آزمونهای ناپارامتری (آزمون کای اسکوتر) برای تحلیل داده ها استفاده شد.

تقسیم بندی تاریخ بشر از جهت نحوه ی گذران اوقات فراغت

در روزگاران گذشته که کشاورزی بنیان اقتصادی بیشتر جوامع را تشکیل می داد، بلحاظ ویژگی هایی که در آن دوران دیده می شد اوقات فراغت به مفهوم امروزی وجود نداشت. اما بتدریج و با انقلاب صنعتی، توسعه ی شهرها و رشد سرمایه داری، دوران جدیدی به وجود آمد که پدیده ی اوقات فراغت را با خود به همراه آورد. در واقع با توسعه ی انواع تکنولوژی در زندگی مردم و جایگزینی آن به جای نیروی انسانی و اشتغال افراد در کارخانجات و فعالیت های اجتماعی در زمانی خاص از شبانه روز فرصتی را برای آنها به وجود آورد که خارج از ساعت های کاری، زمانی را بخود و برای استراحت اختصاص دهند. به مرور زمان و با بهبود سطح زندگی، این پدیده شکل برجسته تری بخود گرفت و از تنوع بیشتری برخوردار گردید تا به امروز که در کنار دیگر جنبه های زندگی افراد به یک برنامه ریزی دقیق و حساب شده نیاز دارد. پیدایش چنین پنداره ای دانشمندان و عالمان اجتماعی را نیز به سمت مطالعه ی این رخداد هدایت نمود و به این ترتیب شاخه های علمی جدیدی چون جامعه شناسی فراغت و انسان شناسی فراغت به منظور مطالعه و بررسی جایگاه و اشکال متنوع فراغت در مردم ایجاد شد (جینفر، ۱۳۷۸: ۳۴). با توجه به این اطلاعات میتوانیم تاریخ بشر را از جهت نحوه ی گذران اوقات فراغت و مدت و اهمیت آن به سه دوره ی کلی تقسیم بندی کنیم:

۱. دوره ی ماقبل شهر نشینی

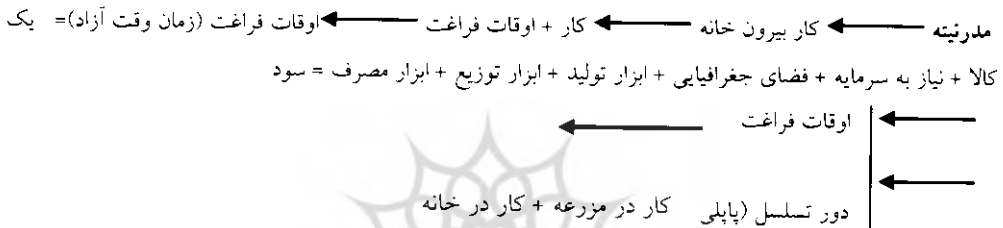
۲. دوره ی شهر نشینی *اقشار ممتاز و فرادست *اقشار پایین و فرودست

۳. قرن اخیر (الوانی، ۱۳۷۶: ۴۴).

کاردانم، هر روزه از بام تا شام (بدون اوقات فراغت و بدون بیکاری به معنای امروزی)

کار در خانه
کار در کارگاه + کار در خانه

عصر سنتی

در این قسمت لازم است به استانداردهای جهانی و ایرانی اوقات فراغت و مقایسه ی

این دو اشاره کنیم:

- استاندارد جهانی اوقات فراغت ۸۰ روز در سال است.
- استاندارد اوقات فراغت در ایران ۹۰ روز در سال است.
- از ۸۷۵۰ ساعت عمر یکساله انسان ۶۸۳۰ ساعت (۷۸٪) به کار و تأمین نیازهای ضروری از قبیل خوردن، خوابیدن، رفت و آمد، و استحمام و... اختصاص دارد.
- ۱۹۲۰ ساعت (حدود ۸۰ روز ۲۲٪) به فراغت مربوط است.
- میانگین فراغت روزانه جهانی ۵ ساعت است (جمعاً ۱۹۲۰ ساعت در سال ۲۲٪).
- میانگین فراغت روزانه ایرانی ۶ ساعت است (جمعاً ۲۱۶۰ ساعت در سال ۲۵٪) (به نقل از روزنامه آفتاب یزد، ۱۳۸۱/۴/۱۱).

زنان و گذراندن اوقات فراغت

یکی از تقسیمات اجتماعی که به ناهمگونی و نابرابری در فراغت منتهی میشود، جنسیت (gender) است. جنسیت نوعی ساختار اجتماعی است و به استنباط جامعه از رفتار، ویژگی‌ها و نقش‌های مناسب برای مردان و زنان مربوط می‌شود. بر اساس سن و جنس طیفی از دلالت‌ها و انگارش‌ها در مورد رفتار مناسب اجتماعی وجود دارد که فعالیت‌های اوقات فراغت را توضیح می‌دهد (نوابی نژاد، ۱۳۷۶: ۳۲). تحقیقات انجام شده نشان دهنده آن است که از سه عامل کلیدی که در فراغت تاثیرگذار هستند (زمان، فعالیت و فضا) زنان در هر سه مورد وضعیت نامساعدی برای فراغت دارند (نوابی نژاد ۱۳۷۶، یزدانی نژاد ۱۳۷۰، مظفری ۱۳۵۶، قهرمانی ۱۳۷۹ و...). وقت آنها برای فعالیت‌های اوقات فراغت محدود است، فضاهای فیزیکی و اجتماعی که زنان می‌توانند در آنجا به فعالیتهای فراغتی بپردازند محدود است و در واقع همه‌ی گزینه‌های اوقات فراغت آنها دچار مشکل است.

در بیشتر موارد نخستین مسئولیت زنان سازماندهی امور خانه و انجام کارهای خانه است و مسئولیتهای خانگی به گونه‌ای است که تنظیم وقت و مشخص کردن مرز کار و اوقات کار و فراغت را دشوار می‌سازد. بنا بر این باعث تکه تکه شدن اوقات فراغت می‌شود. از این رو ترسیم خط میان کار و فراغت دشوار است (لس هیوود و همکاران، ۱۳۸۰: ۴۶).

در جامعه ما زنان نیمی از جمعیت کشور را تشکیل می‌دهند و این در صورتی است که نگاه و برخورد زنان در ایران به موضوع سرگرمی در اوقات فراغشان متفاوت است. گروهی از آنها سرگرمی را نمی‌شناسند و در باره اش فکر هم نکرده‌اند و غالب آنان علت عدم توجه خود را به این موضوع بیشتر مشغله‌ها و گرفتاریهای فراوان زندگی و مشکلات اقتصادی ذکر می‌کنند (تحقیقات میدانی، ۱۳۸۷).

مهمترین متغیرهایی که در نحوه ی گذران اوقات فراغت زنان نقش اساسی دارند عبارتند از: شغل و نوع کار، مشکلات مالی، فشار همسران و خانواده، تعداد فرزندان، کار شدید خانگی، سن، امکانات، برنامه ریزی دولت و نابرابریهای طبقاتی و نژادی است.

اگر زنان در حوزه های اجتماعی شرکت می جویند این مشارکت آنان در محدوده ی جنسیتی انجام می گیرد. از آنجا که مسئولیتهای خانگی و خانوادگی از نظر تعریف کار محسوب نمی شود زنان معمولا برای خود کارهای نیمه وقت خارج از منزل را انتخاب می کنند و یا این انتخاب به مشکلات اقتصادی آنها برمی گردد. این در حالی است که مردان را اغلب در بازار کار اولیه و بانوان را در بازارهای ثانویه یا کارهای پست می توان یافت و این موضوع اغلب در دادن دستمزد برجسته تر می شود (احمدی، ۱۳۸۵: ۵۶).

میزان ساعات کار و اختصاص یافتن بیشترین ساعات روز در محیط کار باعث شده است که فرصت کمتری برای پرداختن به اوقات فراغت باقی بماند و این امر باعث نارضایتی اغلب زنان شاغل از اوقات فراغت و عدم لذت آنها از این اوقات شود و در این میان زنان خانه دار بیشترین وقت را برای تنظیم برنامه ی مناسب برای اوقات فراغت خود دارند هرچند که زنان خانه دار هم مشکلات زیادی برای فراغت و جدا کردن کار روزانه ی خانه از اوقات فراغت خود دارند (همان منبع، ۷۸). با اینکه در جهان امروز اوقات فراغت معنای عمومی تری به خود گرفته و همانند گذشته ای دور فقط به طبقات خاص و ممتاز جامعه اختصاص ندارد و به هر حال همه ی افراد جامعه می توانند با برنامه ریزی مناسب ساعاتی را به خود اختصاص دهند اما باز هم به دلیل یک سری از موانع و مشکلات نحوه گذران آن در بین بانوان شکلهای متفاوتی یافته است.

نحوه ی گذران این اوقات برای زنان به میزان زیادی به سطح تحصیلات و پایگاه اجتماعی آنان بستگی دارد. گذران اوقات فراغت برای زنانی که در سطح پایین اقتصادی - اجتماعی قرار دارند بیشتر به صورت جمعی و به تعبیری خانوادگی می گذرد. فراتر از آن هم می تواند گفت و گو و همچنین رفت و آمد با اقوام و همسایگان باشد. البته در حال حاضر وجود وسائل سمعی و بصری از دیگر سرگرمی هایی است که در میان این گروه بیشترین مخاطب را به خود اختصاص داده است.

در حالی که هر چه پایگاه اجتماعی - اقتصادی زنان افزایش می یابد نحوه ی گذران اوقات فراغت آنان بیشتر جنبه ی فردی پیدا می کند زیرا به دلیل برخورداری از امکانات مالی و فرهنگی این امکان برای آنها بیشتر فراهم می شود که بتوانند برای گذران اوقات فراغت خود برنامه ریزی کنند و هر آنچه بیشتر مورد توجه و قبول آنهاست در زمان فراغت برای خود مهیا کنند. این گروه در کنار ساعاتی که به صورت جمعی و با خانواده می گذرانند ساعاتی را هم برای برنامه ها و سرگرمی های فردی خود اختصاص می دهند (مرادی، ۱۳۷۵: ۷۹). برگزاری و شرکت در مهمانی ها و دوره های دوستانه، ثبت نام در کلاسهای ورزشی مانند اسکی، والیبال و... و کلاسهای هنری متفاوت، حضور در گروههای اجتماعی، مطالعه و همچنین رفتن به سینما و تئاتر از جمله سرگرمی هایی است که این دسته از زنان برای خود برنامه ریزی می کنند (همان منبع، ۸۶).

یکی دیگر از فاکتورهای اساسی که در نحوه ی گذران اوقات فراغت بانوان نقش دارد سن آنهاست. به طوری که دختران جوان و نوجوان اوقات فراغت خود را به گونه های متفاوت با زنان بزرگسال می گذرانند. آنها کارها و فعالیت هایی را انتخاب می کنند که مطابق با روحیه ی جوانیشان است و به همان نسبت زنان بزرگسال فعالیت هایی را بر می گزینند که متناسب با سن و سال آنهاست. اما در این میان نباید مسئله وقت و زمان را

نادیده گرفت که زنان کارمند در مقایسه با زنان خانه دار وقت کمتری برای انجام دادن کارهای دلخواه دارند (همان منبع، ۹۹).

همچنین دختران جوان که هنوز تشکیل زندگی نداده اند از زمان بیشتری برخوردارند و بهتر می توانند برای فراغت خود برنامه ریزی کنند. ولی زنان متأهل به دلیل وظایف همسری و مادری که بر عهده دارند از وقت و زمان کمتری برخوردارند. پس باید این گروه فعالیتهایی را انتخاب کنند که لطمه ای به زندگی خانوادگی آنها و فرزندانشان وارد نکند.

بررسی ها نشان می دهد مهمترین عامل در نحوه ی گذران اوقات فراغت شرایط اقتصادی، فردی و خانوادگی است. همچنین یکی از مسائل مهم در چگونگی گذران این اوقات نداشتن آزادی در انتخاب برنامه ی تفریحی است که در ایران بیشتر ناشی از نظارت خانواده و جامعه است.

معاشرت های خانوادگی بخش بزرگی از گذران اوقات فراغت را به خود اختصاص داده است و این امر حاکی از آن است که در ایران خانواده هنوز نقش و مقام مهمی در چگونگی و نحوه ی گذران اوقات فراغت افراد را داراست.

براساس تحقیقاتی که تا کنون انجام شده بیشترین میزان اوقات فراغت زنان در شهرهای بزرگ صرف فعالیتهایی مانند ورزش، مسائل مذهبی، سیرو سفر، فعالیتهای هنری (شامل نقاشی، قالی بافی، صنایع دستی، معرق کاری و...) و مطالعه (روزنامه، کتاب، مجله)، سرگرمیهای دیگر مانند تلویزیون، کامپیوتر و نیز سرگرمیهای بیرون از منزل مانند سینما و موزه و تئاتر و خیابان گردی و ... است. اما در شهرهای کوچک تر و روستاها مهمترین نوع گذران اوقات فراغت برای بانوان به شکل دید و بازدید، رفتن به مهمانی و تماشای تلویزیون و در کل بیشتر به صورت دسته جمعی است.

همه ی این نوع فراغت ها بستگی به وجود امکانات برای گذران این اوقات دارد. وجود اماکن تفریحی و امکانات مناسب ویژه ی بانوان، متناسب با روحیه ی بانوان می تواند به لذت بخش تر کردن اوقات فراغت بانوان بیانجامد.

از عوامل دیگر که بر اوقات فراغت بانوان اثر می گذارد فشار همسران و خانواده است بطوری که اکثر مردان تحت تاثیر تعصبات مردانه اجازه ی فردی بودن اوقات فراغت را از همسران و دختران خود می گیرند و تعصبات قومی و نژادی باعث ایجاد محدودیت برای زنان و دختران می شود و اینجاست که زنان و دختران اکثرا از اوقات خود لذت نبرده و به کارهای تکراری و خسته کننده می پردازند و این باعث می شود که آنها احساس سردرگمی، افسردگی و کسالت نمایند (عابدین زاده، ۱۳۷۶: ۶۶).

در کل طبقاتی شدن اوقات فراغت باعث شده است که آنهایی که وضعیت مالی بهتری دارند اوقات فراغت خود را به دلخواه و آنطور که دوست دارند بگذرانند و آنهایی که در سطح متوسط و پائین هستند حتی اگر استعداد و علاقه ای داشته باشند که در این اوقات صرف رشد و بالندگی خود کنند مجبورند به دلیل عدم امکانات مالی هیچگونه برنامه ریزی و یا برنامه ریزی ضعیفی برای ایام فراغتی خود داشته باشند.

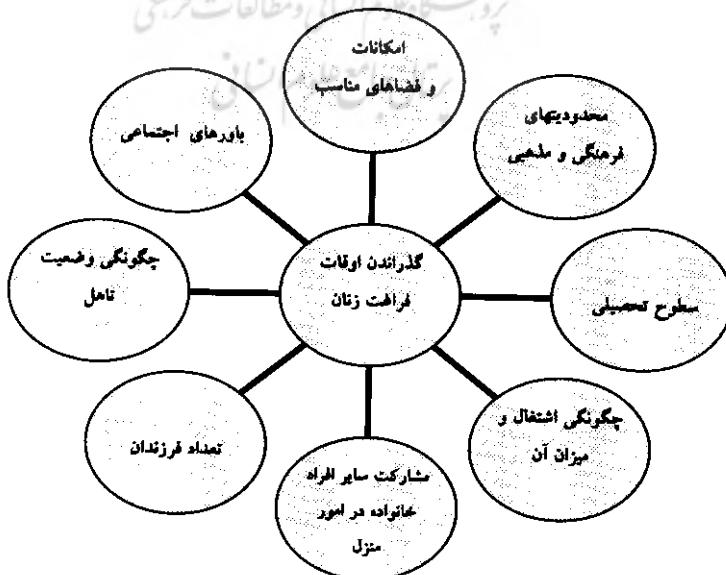
یکی دیگر از نکات مهم در نحوه ی گذران اوقات فراغت بویژه در سالهای اخیر تجاری شدن فراغت است چون بخش دولتی از عهده ی سرمایه گذاری و برنامه ریزی در گذران فراغت به طور کامل و مناسب بر نمی آید بخش خصوصی وارد دنیای فراغت افراد شده است و چون بخش خصوصی در جهت بهره گیری از منافع مادی است توجه زیادی به تخریب ارزشهای اخلاقی افراد جامعه ندارد و در نتیجه پیامد بسیار ناگوار و تلخ از لحاظ اخلاقی، فرهنگی و اجتماعی در جامعه به وجود می آید.

از متغیرهای دیگر تأثیر گذار در گذراندن اوقات فراغت بانوان مشارکت مردان در امور منزل است بطوری که براساس مطالعات انجام شده بین میزان مشارکت مردان در انجام کارهای خانه با میزان اوقات فراغت زنان رابطه ی معنی داری و قابل قبولی وجود دارد. هر چه میزان مشارکت مردان در کارهای خانه بیشتر باشد زنان بخصوص زنان شاغل اوقات فراغت بیشتری خواهند داشت و رضایتمندی آنها از زندگی خود بیشتر خواهد شد.

همچنین بین تعداد فرزندان خردسال و اوقات فراغت هم رابطه وجود دارد. هر چه تعداد فرزندان خردسال خانواده بیشتر باشد زنان فرصت کمتری برای انجام فعالیت های اوقات فراغت را دارند.

از جمله مهمترین فوائد داشتن اوقات فراغت تامین سلامتی جسمی و روانی و سالم سازی جامعه و جلوگیری از آسیب ها و مفاسد اجتماعی است. اوقات فراغت باعث می شود افراد حس اعتماد به نفس خود را تقویت کرده و به سوی تقویت روحیه ی فردی و قهرمانی در گرد همایی های فرهنگی و ورزشی گام بردارند. (حسین زاده، ۱۳۷۲: ۶۸).

نمودار شماره ۱: اوقات فراغت بانوان و عوامل تأثیر گذار در چگونگی انجام آن

جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری تحقیق حاضر را کلیه زنان ۲۰ تا ۶۵ ساله شهر کاشمر (خراسان رضوی) (۴۱۳۴۸ نفر) بدون توجه به شغل افراد تشکیل می دهد. ۰/۲۵ درصد جامعه آماری به تعداد ۱۰۵ نفر بعنوان نمونه به شکل تصادفی در شهر کاشمر برگزیده شده و پرسشنامه ساخته شده براساس اهداف تحقیق، متناسب با ویژگیهای مردم در بین آنها توزیع شد.

نتایج و یافته های تحقیق

یافته های تحقیق نشان می دهد که میانگین سنی گروه مورد مطالعه ۳۵ سال است. ۷۵٪ آنان متأهل و میانگین تعداد فرزندان آنها ۳ می باشد. سطح تحصیلات ۷۳٪ گروه مورد مطالعه زیر دیپلم و دیپلم است. ۶۵٪ دارای مسکن شخصی بوده و ۵۸٪ خانه دار، ۱۵/۷٪ فرهنگی و ۸/۲٪ کارمند می باشند و ۸۷٪ آنان شغل دوم ندارند. تقسیم بندی زمانی فعالیتهای روزانه آنان در جدول شماره ۱ نشان داده شده است.

جدول شماره ۱: سهم زمانی فعالیتهای روزانه بر حسب ساعت

مقدار فعالیت	میانگین	انحراف معیار	حداکثر	حداقل
فراغت	۳,۱	۱,۸	۸,۵	۰,۵
شغل اصلی	۶,۸	۲,۵	۱۱	۰,۵
شغل دوم	۳,۵	۱,۸	۶	۰,۵
خواب	۸,۶	۱,۶	۵,۲	۵
سایر فعالیتهای	۳,۸	۱,۴	۶,۴	۰,۵

جدول شماره ۲: فعالیتهای فراغتی روزانه بر حسب دقیقه

نوع فعالیت	درصد انجام دهندگان	میانگین
گفتگو با سایرین	۹۱,۵	۱۲۰
استراحت	۹۲,۴	۸۵
تماشای تلویزیون	۹۱,۳	۱۴۱
شنیدن رادیو	۴۰	۴۹,۵
شنیدن نوار موسیقی	۴۶,۷	۶۵,۶
شنیدن نوار مذهبی	۳۲	۳۹,۲
انجام فرایض مذهبی	۷۷,۳	۴۷,۶
نشستن سر کوچه	۱۷,۶	۶۱,۵

جدول شماره ۳ فعالیتهای فراغتی هفتگی را بر حسب ساعت نشان می دهد.

جدول شماره ۳: فعالیتهای فراغتی هفتگی بر حسب ساعت

نوع فعالیت	درصد انجام دهندگان	میانگین
تماشای فیلم	۳۷,۴	۷,۵
باغبانی و گلکاری	۳۱,۲	۱,۵
کارهای دستی و هنری	۵۱,۴	۴,۲
کار با رایانه	۱۱,۷	۳,۹
ورزش	۴۱,۷	۳,۷
مطالعه کتاب	۳۹,۸	۴,۳
مطالعه مجله	۴۲,۸	۳,۲
تعمیرات منزل	۳۱,۲	۱,۹
یادگیری زبان	۷,۸	۴,۱

جدول شماره ۴ فعالیتهای سالیانه فراغتی را نشان می دهد.

جدول شماره ۴: فعالیتهای فراغتی سالانه (برحسب تکرار در سال)

نوع فعالیت	درصد انجام دهندگان	میانگین
رفتن به مسافرت	۶۷,۸	۲
رفتن به سالنهای ورزشی	۱۷,۲	۷,۵
رفتن به اماکن مقدس	۷۸,۹	۱۱
رفتن به رستوران	۱۶,۱	۳
رفتن به خرید	۷۲,۱	۳۷,۲
رفتن به دیدن دوستان	۷۴,۳	۱۹,۲
رفتن به دیدن اقوام	۷۶,۴	۳۸,۲
رفتن به سینما	۲۱,۲	۲,۱
رفتن به پارک	۷,۱	۳۷,۱

براساس یافته های پژوهش اوقات فراغت ۸۵/۴٪ بانوان شهر کاشمر در منزل سپری می شود. ۲۱/۵٪ آنان اوقاتشان را به تنهایی و ۷۴/۸٪ به همراه خانواده می گذرانند. علاقمندی دختران و زنان به برنامه های ورزشی تلویزیون در مرتبه پنجم قرار دارد و پس از فیلم و سریال (۴۶/۹٪)، مسابقات و سرگرمی ها (۱۱/۳٪)، برنامه های مذهبی (۷/۹٪) و اخبار و برنامه های سیاسی (۱۴/۳٪) برنامه های مورد علاقه آنها را تشکیل می دهد.

بیشترین زمان فراغت زنان عصرها، شب ها و بعد از ظهرها عنوان شده است. فعالیتهای فراغتی مورد علاقه آنان شامل پرداختن به کارهای هنری (۱۶/۷٪)، تماشای تلویزیون (۱۷/۸٪)، گردش در طبیعت (۱۰/۱٪)، رفتن به پارک (۱۳/۱٪) و ورزش (۹/۱٪) بوده است.

تقریباً ۵/۱٪ از بانوان از نحوه گذراندن اوقات فراغت خود کاملاً راضی بوده اند. ۱۷/۷٪ راضی و بقیه تقریباً راضی، کمی راضی و ناراضی (۲۳/۸٪) بوده است. در بین اشکال گوناگون گذراندن اوقات فراغت، ورزش دارای جایگاه ویژه ای است و لذا در ادامه برخی از یافته های تحقیق در این حوزه ارائه خواهد شد. ۶۷/۸٪ به صراحت اعلام کرده اند ورزش نمی کنند و ۷/۸٪ هر روز ورزش می کنند. جدول شماره ۵ میزان پرداختن به ورزش را نشان می دهد.

جدول شماره ۵: میزان پرداختن به ورزش در بانوان کاشمر

درصد	پاسخ
۵۱,۳	خیر
۷,۸	هر روز
۵,۴	یک روز در میان
۶,۴	هفته ای دو بار
۷,۱	هفته ای یکبار
۱۶,۷	نامشخص
۵,۳	بدون پاسخ

اگرچه ۵۱/۳٪ بانوان شهر کاشمر اظهار داشته اند که ورزش نمی کنند ولی ۹۴/۱٪ از گروه مورد مطالعه اظهار داشته اند که ورزش مفید است ولی علت نپرداختن به آن را کمبود وقت (۲۴/۱٪)، عادت نداشتن (۱۷/۳٪)، تنبلی و بی حوصلگی (۱۰/۱٪) و کمبود امکانات ورزشی برای بانوان (۳۰/۱٪) عنوان کرده اند.

همانگونه که در جدول ۶ نشان داده شده است بین تعداد فرزندان و میزان اوقات فراغت رابطه معناداری وجود دارد. همچنین مقدار رابطه بین این دو متغیر با رضایتمندی $R = ۰/۱۵۴$ بوده و رابطه هر یک از آنها بطور جداگانه به ترتیب $r = ۱/۰۹$ و $r = ۱/۰۷$ برای تعداد فرزندان و میزان اوقات فراغت است.

جدول شماره ۶: ارتباط بین رضایتمندی از اوقات فراغت با تعداد فرزندان

معیار	متغیر	b	B	t	p	R	R^2	z
رضایتمندی	مقادیر ثابت	۲,۲۸	۰	۹۱,۷	۰	۳۰,۱۰	۰,۰۲	
	تعداد فرزندان	۶۴,۷	۰,۱۰۹	۸,۷۴	۰			۰,۱۰۹
	میزان گذراندن اوقات فراغت	۵۳,۱	۰,۱۰۶	۹,۱۵	۰			۰,۱۰۷

نتیجه گیری

یافته های تحقیق نشان می دهد حدود نیمی از بانوان در جامعه مورد بررسی از نحوه گذراندن اوقات فراغت خود ناراضی بوده اند. یافته ها مبین آن است که درصد زنان مورد مطالعه زیر دیپلم یا دیپلم هستند و آزمونهای انجام شده نشان دهنده آن است که بین سطح تحصیلات و چگونگی گذراندن اوقات فراغت ارتباط مستقیم وجود دارد. همانگونه که اشاره شده، فقدان و یا کمبود امکانات و فضاهای مناسب جهت گذراندن اوقات فراغت زنان از عوامل بسیار مهم در عدم رضایت آنها بوده است. به هر حال مشکلات دیگری نیز در چگونگی گذراندن اوقات فراغت زنان وجود دارد و نمی توان مسائلی همچون کمبود وقت آنان را نادیده گرفت. زنانی که برای ایجاد محیط مناسب خانه در تلاشند و از هیچ کوششی برای ایجاد آسایش همسران و فرزندان خود فروگذار نیستند، اوقات فراغت کمتری دارند و این موضوعی است که توسط برخی از محققان مطرح شده است. کلارک و کریچر اعلام کرده اند که زنان اوقات فراغت کمتری دارند، در بیشتر فعالیتها شرکت نمی جویند و دامنه گزینه های اوقات فراغت آنان تنگ تر است و همچنین بیشتر اوقات خود را در خانه و بین خانواده می گذرانند (لیس هیوود، ۱۳۸۰: ۳۶).

در مجموع به نظر می رسد میان عوامل غیر مادی موجود در عرصه ی زندگی خصوصی زنان از یک سو و عوامل اقتصادی و اجتماعی از سوی دیگر با گذران اوقات فراغت زنان، چه از لحاظ میزان اوقات فراغت و چه به لحاظ گذران اوقات فراغت در درون و یا بیرون از خانه، میزان پرداختن زنان به فعالیت های اوقات فراغت و رضایتمندی آنان از گذران اوقات فراغت رابطه وجود دارد و بر این اساس بهبود و ارتقای فراغت زنان همواره دستخوش عوامل محسوس و نامحسوس انکار ناپذیری است و در نتیجه بیشتر از اختصاص درآمد و امکانات نیازمند بستر سازی فرهنگی خاص خود است.

منابع

۱. برگر پیتر و بریجیت برگر و هانسفرید کلنر، ذهن بی خانمان (نوسازی و آگاهی)، ترجمه محمد ساوجی، نشر نی، ۱۳۸۱
۲. پاپلی یزدی محمد حسین و مهدی سقایی، سنت و مدرنیته، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۶۶-۶۵، ۱۳۸۱
۳. پاپلی یزدی محمد حسین و مهدی سقایی، گردشگری ماهیت و مفاهیم، سمت، ۱۳۸۵
۴. تیلور چارلز، هگل و جامعه مدرن، ترجمه منوچهر حقیقی راد، نشر مرکز، ۱۳۷۹
۵. جهاننگلو رامین، مدرنها، نشر مرکز، ۱۳۷۶
۶. رضوانی علی اصغر، جغرافیا و صنعت توریسم، انتشارات پیام نور، ۱۳۷۴
۷. کیوستو پیتر، اندیشه های بنیادی در جامعه شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، نشر نی، ۱۳۸۰
۸. لومسدن لس، بازاریابی گردشگری، ترجمه محمد ابراهیم گوهریان، دفتر پژوهشهای فرهنگی، ۱۳۸۰
۹. دورکیم امیل، درباره تقسیم کار اجتماعی، ترجمه باقر پرهام، نشر مرکز، ۱۳۸۱
۱۰. بونی فیس پریسلا، مدیریت گردشگری فرهنگی، ترجمه مهدی جمشیدیان و اکبر مهدی پور، انتشارات مانی، ۱۳۷۹
۱۱. الوانی مهدی، جهانگردی، اثرپذیری یا اثرگذاری فرهنگی، مجموعه مقالات نخستین همایش جهانگردی و جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۶
۱۲. خلیل زاده و کوهستانی، بررسی چگونگی اوقات فراغت معلمین مشهد، دانشگاه فردوسی، ۱۳۷۸
۱۳. نوابی نژاد شکوه و فریده نیسیان، جایگاه ورزش در اوقات فراغت بانوان کشور با تاکید بر فعالیتهای بدنی، معاونت ورزش بانوان، سازمان تربیت بدنی، ۱۳۷۶
۱۴. حسینی معصومه، رحیمی لیلاد، آجرلو زهرا، مجیدی زهره، روزبهانی نسرین، بررسی چگونگی گذران اوقات فراغت در بین زنان منطقه تحت پوشش پایگاه تحقیقات جمعیتی دکتر محمد قریب شهر اراک در سال ۱۳۸۴، ره آورد دانش، شماره ۹، تابستان ۱۳۸۵
۱۵. پاک سرشت محمدجعفر، الهام پور حسین، بررسی مشکلات گذران اوقات فراغت دانشجویان دانشگاه شهید چمران، مجله علوم تربیتی و روانشناسی، شماره ۱۲، زمستان ۱۳۸۴
۱۶. جعفری حجتین افسر، شب خیز فاطمه، مشهوری مرضیه، بررسی میزان اوقات فراغت دانشجویان دختر دانشگاه تهران با تاکید بر تربیت بدنی، حرکت، شماره ۲۷، بهار ۱۳۸۵

۱۷. نیک پور صفری، حاجی کاظمی افتخارالسادات، حقانی حمید، بررسی نوع و مدت فعالیت های فیزیکی زنان شاغل در حیطه های شغلی و اوقات فراغت در دانشکده های دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی - درمانی ایران، مجله دانشگاه علوم پزشکی ایران، شماره ۱۲، تابستان ۱۳۸۴
۱۸. پوراسماعیل احسان، بهره وری از اوقات فراغت با توجه به نظرات جامعه شناسان و مقایسه آن با آموزه های وحیانی، پژوهش دینی، شماره ۱۲، زمستان ۱۳۸۵
۱۹. المییک، شماره ۱۴، زمستان ۱۳۸۵
۲۰. تند نویس، فریدون، نحوه ی گذران اوقات فراغت دانشجویان دانشگاههای کشور با تأکید بر فعالیتهای ورزشی، دانشگاه تهران، دانشکده ی تربیت بدنی، ۱۳۷۶
۲۱. سازمان ملی جوانان، بررسی وضعیت اوقات فراغت جوانان، ۱۳۸۱
۲۲. شعاعی، فرانک، بررسی ارتباط چگونگی گذران اوقات فراغت تابستانی و میزان علاقمندی جوانان دختر با مشخصات فردی آنها در دبیرستانهای دخترانه منطقه ۱۱ شهر تهران، دانشگاه علوم پزشکی تهران، پایان نامه فوق لیسانس، ۱۳۷۷
۲۳. فرج اللهی، نصرت ...، بررسی جایگاه تربیت بدنی در گذران اوقات فراغت دانشجویان دختر دانشگاه تهران، پایان نامه فوق لیسانس، ۱۳۷۳
۲۴. لس هیوود و همکاران، اوقات فراغت، ترجمه محمد احسانی، نشر امید دانش، ۱۳۸۰
۲۵. مقایسه وضعیت فراغت ایران و کشورهای دیگر جهان، روزنامه ی آفتاب یزد، ۱۱/۴/۸۱
۲۶. احمدی محمود، اقتصاد اوقات فراغت، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی مشهد، ۱۳۸۵
۲۷. عابدین زاده آستارایی نرگس، بررسی چگونگی گذران اوقات فراغت دختران دبیرستانی منطقه ۱۷ آموزش و پرورش تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته تربیت بدنی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران، ۱۳۷۰
28. Goben erik, The sociology of tourism, routledge, 1996
29. WTO, Global trends of tourism, oxford press 1999.68

پروفیسر شہباز گل شاہ علموں انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علموں انسانی